

THÍCH ỨNG VỀ MẶT NHẬN THỨC CỦA CÁC NHÓM YẾU THỂ

Ths. Tô Thuý Hạnh

Viện Tâm lý học.

TÓM TẮT

Thích ứng về mặt nhận thức có vai trò quan trọng đối với sự thích ứng xã hội nói chung của các nhóm xã hội yếu thế. Bởi vì, đây là cơ sở cho việc thích ứng về hành vi của họ. Nghiên cứu thực trạng thích ứng về mặt nhận thức của các nhóm xã hội yếu thế được đề tài tập trung vào vấn đề thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán để phát triển sản xuất của các nhóm này trong bối cảnh chuyển sang cơ chế thị trường và hội nhập quốc tế của nước ta hiện nay.

Từ khoá: *Thích ứng về mặt nhận thức; thay đổi cách thức suy nghĩ; tính toán; biến số.*

Ngày nhận bài: 10/4/2012; Ngày duyệt đăng bài: 20/5/2012

1. Đặt vấn đề

Các nhóm xã hội yếu thế là những nhóm xã hội đặc biệt, họ luôn luôn cần sự quan tâm, giúp đỡ của xã hội. Họ là những người gặp nhiều khó khăn trong cuộc sống sinh hoạt và hoạt động xã hội. Bởi vì, đó là những người chưa đủ kinh nghiệm sống, đủ yêu cầu về thể lực (nhóm trẻ em), là những người có sức khoẻ khó khăn do tuổi tác, bệnh tật (nhóm người già, người mắc bệnh hiểm nghèo), là khó khăn trong sinh hoạt do khiếm khuyết về cơ thể (nhóm người tàn tật)...

Các nhóm xã hội yếu thế là những người có nhiều khó khăn trong sự thích ứng với cuộc sống do khó khăn về kinh nghiệm sống, về sức khoẻ và khả năng thu nhập. Trong khi đó, sự thích ứng xã hội là một trong những điều kiện quan trọng hàng đầu giúp con người sống và tồn tại. Vì sự thích ứng là điều kiện giúp con người vượt qua những trở ngại, khó khăn, hoà nhập và tồn tại một cách hiệu quả với môi trường sống. Trong bối cảnh chúng ta đang chuyển từ nền kinh tế tiểu nông, từ cơ chế tập trung bao cấp sang cơ chế thị trường với sự cạnh tranh gay gắt, một bối cảnh xã hội luôn luôn đòi hỏi mỗi người phải nhanh nhạy, năng động, sáng tạo, phải luôn thích nghi với những biến đổi và

yêu cầu mới của xã hội thì những nhóm xã hội yếu thế sẽ gặp rất nhiều khó khăn. Những nhóm xã hội yếu thế ở nước ta hiện nay đang thích ứng với sự biến đổi xã hội như thế nào, họ đang gặp phải những khó khăn và thuận lợi gì, chúng ta cần phải làm gì để giúp đỡ họ thích nghi với điều kiện xã hội hiện nay ở nước ta tốt hơn, hiệu quả hơn?... Đó là những câu hỏi cần được giải đáp. Trong bài viết này, chúng tôi tập trung tìm hiểu thực trạng thích ứng xã hội của các nhóm yếu thế về mặt nhận thức.

2. Thực trạng thích ứng về mặt nhận thức của các nhóm yếu thế

Để nghiên cứu thực trạng thích ứng xã hội của các nhóm yếu thế, đề tài đã tiến hành khảo sát gần 2.000 người yếu thế là những người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật tại Hà Nội và Đà Nẵng bằng phương pháp điều tra bằng bảng hỏi, phỏng vấn sâu, nghiên cứu tư liệu và thống kê toán học. Dưới đây là kết quả nghiên cứu thực trạng thích ứng về mặt nhận thức của các nhóm yếu thế này.

Thích ứng về nhận thức của những người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật rất đa dạng. Nó thể hiện qua sự thay đổi về quan niệm sống, định hướng giá trị, thay đổi tư duy sản xuất, tổ chức cuộc sống gia đình... Trong khuôn khổ của bài viết này, chúng tôi tập trung tìm hiểu thích ứng về mặt nhận thức của nhóm xã hội yếu thế qua sự thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán để phát triển sản xuất. Bởi vì, đây là sự thích ứng quan trọng nhất để họ tồn tại và phát triển kinh tế gia đình.

Khi được hỏi: *Trong thời gian qua, ông/bà có thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán để phát triển kinh tế của gia đình không?* Kết quả thu được như sau:

Bảng 1: Thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán của nhóm người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật

TT	Sự thay đổi	Tỷ lệ (%)
1	Có thay đổi	41,1
2	Không thay đổi	58,9

Phân tích số liệu bảng trên cho thấy:

Đa số người cao tuổi, người tàn tật và người mắc bệnh hiểm nghèo (người mắc bệnh) không thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán của bản thân và gia đình để phát triển sản xuất (58,9%), chỉ có gần một nửa số người được hỏi cho rằng, họ có thay đổi tư duy để phát triển sản xuất của gia đình. Chúng ta hãy xem một số suy nghĩ cụ thể của những người yếu thế được hỏi. Thứ nhất, họ dự định thay đổi cơ cấu vật nuôi, cây trồng để đạt hiệu quả kinh tế cao hơn:

"Gia đình dự định thay đổi nuôi con gì cho phù hợp, chọn giống cho thích hợp" (Nam, 65 tuổi, học vấn 5/7, làm nông nghiệp, Đà Nẵng); "Tôi dự kiến đầu tư vào chăn nuôi để có hiệu quả kinh tế cao hơn" (Nữ, 61 tuổi, lớp 1, làm ruộng, Đà Nẵng); "Gia đình đã tính toán để trồng sang cây ăn quả" (Nam, 68 tuổi, học bình dân, làm ruộng, Đà Nẵng); "Phát triển chăn nuôi" (Nam, 47 tuổi, học vấn 7/10, làm ruộng, Hà Nội); "Chuyển ruộng đất cấy ít hiệu quả sang trồng cây công nghiệp hiệu quả kinh tế cao hơn" (Nữ, 51 tuổi, học vấn 7/10, làm ruộng, Hà Nội); "Thay đổi về chăn nuôi, năm nay nuôi con này không được thì năm sau chuyển sang nuôi con khác" (Nữ, 51 tuổi, học vấn 7/10, làm ruộng, Hà Nội).

Thứ hai, một số gia đình dự định áp dụng khoa học kỹ thuật vào sản xuất để tăng hiệu quả kinh tế: "Gia đình đã có ý định thay đổi cách sản xuất cũ, áp dụng khoa học kỹ thuật vào cây trồng, để có hiệu quả cao, song chưa có vốn" (Nữ, 57 tuổi, học vấn, làm ruộng, Hà Nội).

Từ những ý kiến của một số người cao tuổi ở nông thôn, ta thấy họ đã trăn trở để làm thế nào sản xuất có hiệu quả hơn. Họ muốn thay đổi cách thức làm ăn cũ để chuyển sang cách làm ăn mới. Nói cách khác, họ suy nghĩ để thích ứng với cơ chế thị trường hiện nay.

Ảnh 1: Làm thế nào để phát triển sản xuất, thoát nghèo

Nguồn: Ảnh internet, tháng 3/2012

Chúng ta sẽ thấy thực trạng này một cách đầy đủ hơn qua phân tích theo các biến số: nhóm nghề, nhóm yếu thế, giới tính và học vấn.

Theo biến số nhóm nghề ta có các số liệu điều tra sau:

Bảng 2: Thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán của nhóm người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật (Theo nhóm nghề)

TT	Sự thay đổi	Nhóm nghề (%)			Chung
		Làm ruộng	Làm nghề khác	Về hưu	
1	Có thay đổi	33,5	6,2	1,3	41,1
2	Không thay đổi	40,7	10,4	7,8	58,9

Với số liệu khảo sát tại bảng 2, ta có thể đưa ra những nhận xét sau: Trong số những người có thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán trong sản xuất của gia đình thì nhóm người cao tuổi, người mắc bệnh, người tàn tật thì nhóm nông dân thay đổi nhiều nhất, nhóm hưu trí thay đổi ít nhất. Điều này có thể lý giải như sau: nhóm hưu trí có thu nhập ổn định (lương hưu), có thể đảm bảo cơ bản cuộc sống sinh hoạt hàng ngày của họ (trừ khi đau ốm nặng), trong khi đó, những người nông dân thu nhập không ổn định, phụ thuộc vào cách thức sản xuất của gia đình, vào thời tiết, vào thị trường... Do vậy, họ luôn luôn phải vật lộn với cuộc sống, phải bươn trải để kiếm sống. Nhiều người cao tuổi ở nông thôn vẫn phải lo cuộc sống của gia đình, lo cho con cháu. Cuộc sống đòi hỏi họ phải thích nghi nhiều hơn nhóm người nghỉ hưu. Sự tương quan giữa các nhóm trên là có ý nghĩa về mặt thống kê vì hệ số tương quan $p = 0,000 (< 0,05)$.

Nếu xét theo nhóm yếu thế ta có các số liệu tại bảng 3:

Bảng 3: Thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán của nhóm người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật (Theo nhóm yếu thế)

TT	Sự thay đổi	Nhóm yếu thế (%)		Chung %
		Người cao tuổi	Người mắc bệnh hiểm nghèo, tàn tật	
1	Có thay đổi	11,5	29,6	41,1
2	Không thay đổi	38,3	20,7	58,9

Qua số liệu khảo sát ở bảng 3 ta thấy: Nếu so sánh giữa nhóm yếu thế là người cao tuổi với nhóm yếu thế là người mắc bệnh hiểm nghèo và người tàn tật thì sự thay đổi cách thức suy nghĩ để thích ứng với cuộc sống của nhóm mắc bệnh hiểm nghèo và người tàn tật cao hơn nhóm người cao tuổi (29,6% so với 11,5%).

Điều này có thể lý giải như sau: nhóm người mắc bệnh hiểm nghèo và người tàn tật là nhóm có cuộc sống khó khăn hơn (nếu không nói là rất khó khăn) xét theo nhiều phương diện. Do vậy, họ cần phải suy nghĩ, trăn trở để vượt qua những khó khăn để tồn tại. Họ không chỉ cần vượt qua những khó khăn về kinh tế của gia đình, mà còn phải vượt qua bệnh tật và những khiếm khuyết của cơ thể để sống. Sự tương quan giữa các nhóm trên là có ý nghĩa về mặt thống kê vì hệ số tương quan $p = 0,000 (< 0,05)$.

Chúng ta hãy xem khả năng thay đổi nhận thức của các nhóm yếu thế khi xét theo giới tính.

Bảng 4: Thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán của nhóm người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật (Theo giới tính)

TT	Sự thay đổi	Giới tính (%)		Chung
		Nam	Nữ	
1	Có thay đổi	16,2	24,9	41,1
2	Không thay đổi	23,9	35,0	58,9

Điều đáng chú ý qua số liệu điều tra ở bảng 4 là nữ giới có tỷ lệ thay đổi nhận thức cao hơn nam giới (24,9% so với 16,2%). Qua tìm hiểu thực tế trong quá trình điều tra, chúng tôi thấy ở những người cao tuổi, nhiều phụ nữ có sức khỏe tốt hơn nam giới. Mặt khác, trong gia đình họ phải lo toan chi tiêu và các công việc cụ thể của cuộc sống hàng ngày. Họ là những người hiểu nhiều hơn, sâu hơn những khó khăn của cuộc sống gia đình hàng ngày. Do vậy, đây có thể là nguyên nhân chính dẫn tới họ phải suy nghĩ, tính toán hơn là nam giới. Sự tương quan giữa các nhóm trên là có ý nghĩa về mặt thống kê vì hệ số tương quan $p = 0,000 (< 0,05)$.

Bảng 5: Thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán của nhóm người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật (Theo nhóm học vấn)

TT	Sự thay đổi	Nhóm học vấn (%)			Chung
		Cấp 1	Cấp 2	Cấp 3 trở lên	
1	Có thay đổi	6,1	21,5	13,5	41,1
2	Không thay đổi	27,6	20,2	11,1	58,9

Nếu xét theo học vấn của những người yếu thế được hỏi ta thấy: tỷ lệ những người có học vấn cấp 2, cấp 3 thay đổi cách thức suy nghĩ cao hơn nhóm những người có học vấn cấp 1. Song, tỷ lệ cao nhất thuộc về nhóm có học vấn cấp 2. Bởi vì, đây là nhóm chiếm tỷ lệ cao nhất trong số những người yếu thế được khảo sát (xem bảng 5). Hệ số tương quan $p = 0,000 (< 0,05)$ cho thấy, sự tương quan trên là có ý nghĩa về mặt thống kê.

Như chúng ta đã phân tích ở trên, đa số những người yếu thế được hỏi trả lời họ không thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán để phát triển sản xuất. Để lý giải vấn đề này, chúng tôi đã tìm hiểu tại sao những người yếu thế lại không thay đổi nhận thức của mình để thích ứng với cuộc sống. Kết quả khảo sát phản ánh qua các bảng số liệu sau:

Bảng 6: Tại sao không thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán để phát triển sản xuất (số liệu chung)

	Lý do không thay đổi	Tỷ lệ (%)
1	Do già yếu, sức khỏe kém	85,9
2	Không có vốn	14,1

Phân tích số liệu bảng 6 ta thấy: đa số những người yếu thế được khảo sát cho rằng, họ không thay đổi được nhận thức để thích ứng với cuộc sống là do họ già yếu hoặc sức khỏe kém, sức khỏe không đảm bảo (85,9%). Như vậy, sức khỏe là một trở ngại quan trọng đối với nhóm xã hội yếu thế gồm những người cao tuổi, tàn tật và mắc bệnh. Tuy vậy, vẫn còn một tỷ lệ đáng kể 14,1% số người được hỏi cho rằng, họ không có vốn để thay đổi cách thức làm ăn hoặc tính toán trong sản xuất. Có thể nói, sức khỏe và vốn là hai trở ngại lớn nhất để thay đổi nhận thức của nhóm yếu thế người cao tuổi, bệnh tật, tàn tật trong việc thích ứng với cuộc sống.

Chúng ta hãy xem xét vấn đề này theo một số biến số:

Bảng 7: Tại sao không thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán để phát triển sản xuất (Theo nhóm nghề)

TT	Lý do không thay đổi	Nhóm nghề (%)			Chung
		Làm ruộng	Làm nghề khác	Về hưu	
1	Do già yếu, sức khỏe kém	29,5	15,5	40,9	85,9
2	Không có vốn	8,0	4,3	1,8	14,1

Nếu xét theo nhóm nghề, thì vấn đề sức khỏe (do già yếu, sức khỏe kém) ở nhóm những người hưu trí chiếm tỷ lệ cao nhất so với các nhóm còn lại (40,9%), yếu tố thiếu vốn chiếm tỷ lệ cao nhất ở nhóm người yếu thể làm ruộng. Hệ số tương quan $p = 0,000 (< 0,05)$ cho thấy, mối tương quan này giữa các nhóm là có ý nghĩa về mặt thống kê.

Bảng 8: Tại sao không thay đổi cách thức suy nghĩ, tính toán để phát triển sản xuất (Theo giới tính)

TT	Lý do không thay đổi	Giới tính (%)		Chung
		Nam	Nữ	
1	Do già yếu, sức khỏe kém	55,9	30,0	85,9
2	Không có vốn	7,0	7,1	14,1

Nếu xét theo giới tính ta thấy: lý do sức khỏe như là trở ngại cho sự thay đổi nhận thức ở nhóm yếu thể là nam có tỷ lệ cao hơn nhóm yếu thể là nữ (55,9% so với 30%). Yếu tố không có vốn chiếm tỷ lệ tương đương nhau giữa hai nhóm.

Ảnh 2: Người cao tuổi và việc làm thêm để đảm bảo cuộc sống

Nguồn: Ảnh internet, tháng 3/2012

Nhân xét:

Từ phân tích các số liệu điều tra và qua kết quả phỏng vấn sâu, quan sát... cho thấy, mức độ thích ứng về nhận thức của các nhóm yếu thế là người cao tuổi, người mắc bệnh, người tàn tật là thấp. Những yếu tố ảnh hưởng nhiều nhất đến thực trạng nhận thức này là sức khoẻ của các nhóm yếu thế này, sau đó đến vấn đề vốn sản xuất.

Tài liệu tham khảo

Số liệu điều tra đề tài “*Thích ứng xã hội của các nhóm xã hội yếu thế ở nước ta hiện nay*”, do GS.TS. Vũ Dũng là chủ nhiệm (2011 - 2012).